

د همبیزا سرؤشتى دا

نېساعېل تاھا شاهین

تهوك

دارهكا چيايى يه ل بهراف و بهريهتهن و نزاران و د كهلبيان دا همتا بلندايبيا (۱۳۰۰) ميتران ژ روويى دمريايى شين دېت و ژ (۸ - ۱۰) ميتران بهژنى دكەت. بهلگه دريژ و لېف ب ددانوكه. تووځلى دارى كهور و بۆز و باقحولى يه (نه پهقهقه) و نه كهلەك ستووره ژى. هيقى بيژه تەمەت يى هلهلوكى يه، بهارى كەسكه و نيشا هاقينى زهر دېت، و پاييزى قەمەرقه دېت و پيشچاډ وەكى حولىكهكا بچوووكا قەهومىي و شرين و كؤشت هشكه. تهوك ب بهركان زيده دېت. دارى تهوكى ل ناڅ چيايان بؤ سؤتنى و بؤ پهژانان دهيتە برين. جوونهكى دى ژ دارا تهوكى هەيه، هيقينى وى ناهيتە خوارن. بهلگين وى گر و زځرتن ژ يا خوارن و تەمەت يا خوارن بهژنى ناكەت، ژ (۷ - ۸) ميتران بلند دېت. و ل بلندايبيا (۸۰۰) ميتران ژ روويى دمريايى شين دېت. ناڅى وى يى زانستى (Ulmus carpinifolia Geld).

روول

روول داركهكا ب ژهرا تيرتا و هنبز و همردم كەسك و دارنەرمه. ژ (۳ - ۴) ميتران بلند دېت و د بهريك را و قان قان و قەوشان (هر قەوشانهك همتا بيست و پينچ تا تن ههه) ل بهر شيف و نهالين ب ناڅ و بهرليقا رۇباران و ناقشيفكين تهر و تين كهرم شين دېت. هر تايەك ژ بهارى همتا پاييزى نووشيكومتلكى كولىن جوانين سور يان پيشازى يان سىي ددت. قورمى وى تووځل تەنك و تهر و ناڅنجى يه و كهلەك ستوور نابت ژ (۶ - ۷) سم تن هەيه. بهلگ سى سيبه و پمكىنه و بازنن ل دۆر تاكان. روول ب تۆقى و تيركان شين دېت و رهان ددمت. ناڅى روولى يى زانستى (Nerium oleander L).

سیددانک

مەزناتی و کەلواش: ۱۴ سم درێژه.

سالوڤ: ژرەنگ و رووباری خوەڤه نیزیکی سڤانکا مینا ناھمالانە، سەر مەزنتەر و کوری کورتتر و پێ قەبەترە. ئێر و مێ بیژە رەنگەکن. ئیشا بانێ سەری وی خوەلیکییەکی قەھوایی یە و گێخەکا قەھواییا تاری ژ دو رەخان ژ ئەنێین دەست پێ دکەت هەتا خوە ل پاتکێ دەت، ب رەخەڤە. بورییەکا سپییا درێژ د سەر چاقان را یە. ژ ملی پشتی قەھوایی یە. بێشت خوەلیکییەکی ئیکناوایە (ئیکرەنگە). ژ بێڤە سپییەکی شیلی یە و ڤانەکا زەرا پان ل حەفتکێ یە و ھەدەک گێخێن قەھوایی پێن قەکری ل بەرچیلکێ و تەنشتان بەلاقن. دووماھیا کوریا وی سپیڤە یە و ل فریتی دیار دبت. سپیلکا چاقان قەھوایی یە. نکل و پێ قەھوایی نە.

ژینگە: ل وەلاتی مە خوەجە، ل بیاک و بەریتی و ئەردێن خرمەر و کەقرین و بلندین چیاوی و زستانان ب قەتلازی ل دۆل و ناھنیلین ب حەلانین دەشتی، رەڤ رەڤ دەیتە دیتن.

زیدەبوون: ل ناڤ چایان تیزکان دئینتە دەر. د کونە کەڤر و قلوژداران را ھیلنا خوە چێ دکەت.

جەین لی بەلاق: ل قەوقاس و کوردستانی و ل ژۆری و ژۆریا رۆژناڤایی ئیرانی خوەجە.

سیخور

مەزناتی و کەلواش: درێژاییا وی (۲۸) ئینچن.

سالوڤ: جانەومرەکی سل و شەڤگەر و کووڤیی گواندار و شیردار و دەست و پێ و کوری کورتە. سەنگ و گرانیا وی چەند کێلۆیەکن. ئەشی وی ژ ناڵی پشتی قە ب کۆمەکا ستری و زختین خلۆلەیین سبی و رەشین تاری (درێژاییا وان د ناڤەرا ۱۰ - ۳۵ سەنتیماندەییە) ناھاڤتی یە. زمانێ وی ھەدەک شاخکێن وەکی ددانان پێڤەنە و ئیشا وی یا ژۆری کەلشی یە. کوری و دەست و پێ کورتن. گوڤ خەرە. پێپیشیی وی ب چار تلانە و پێپاشی ب پێنجانە و ھەر تلەکا وی پەنجەک پێڤە یە کونان پێ د کۆلت. بیژە هەتا پازدە بیست سالەکان درێت. خەلکە ھزر دکەت کۆ دەمی ئەڤ جانەومرە تووشی دژمنکاریی دبت و ھەست ب ترسی دکەت ستریان د دژمنی خوە و مردکەت، ئی ئەڤە باومرەکا د جەن خوە دا ئینە، بەلکو ستریی وی ھند ب چەرمی قە موکوم ئینن، دەمی ھەست ب ترسی دکەت پشتا خوە دەمە ژیدەری ترسی و ستریی خوە قژ دکەت و درەڤت دا ستری ژ پشتی قەبێن و دژمنی بەنگێشن و بێشپن. ناڤی وی پێ زانستی (Hystrix cristota) ە.

ژینگە: ل جەین کەرم و ھوونک ئەمازە کەندال و ھال و دۆل و پەسارین تیز کەڤر و بەر و د کەلش و کونان دا درێت و ھەندەجا قەستا شکەفتین قەدەر و خلۆ ژی دکەت و ھەتا تاری دانەکەڤتە ئەردی ژ کونا خوە دەرناکەڤت.

زیدەبوون: ھەر ئیرەک بۆ خوە مینەکی ب تنی ھەلبژیرت و بەھاران پێکڤە جۆت دبن. سیخور ناڤزکی کونا خوە ب قرش و ڤال و پووشی و رھین گل و گیایی و بەلگان رادئینت. یا مێ ناڤس دبت پشتی (۶۰) رۆژان درێت، ژ (۲ - ۴) تیزکان دبت. تیزکێن وی دەمی ژ نوو دبن ژێ چاقین وان قەکرینە و ستریی پشتا وان نەرم، دەھ رۆژەک ب سەرڤە دچن رەڤ دبن.

خوارن: سیخور جانەومرەکی شەڤگەرە، ب شەڤ پشتی ناڤابوونا رۆژی و پێدە و ل دەر و دۆرین کونا خوە ل خوارنا خوە د گەرت. و خوارنا وی بارایتر گل و گیا و شینگاتییە و کەلەجا ژ بۆ پێڤاز و پتاتۆکێن ھەدەک گل و گیایان ئەردی ژێ قەدکۆلت.

